

Sıradışı Bir Emevî Valisi
Haccâc

Yazar
M. Faruk Toprak

Kapak Resmi
Çağatay Toprak

ISBN: 978-625-7305-19-8

1. Baskı
Nisan, 2021 / Ankara

 Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 385
Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

 Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Oğuzlar Mahallesi
1396. Cadde No: 6/A
06520 Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafik@grafiker.com.tr
Web : grafik.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
KISALTMALAR.....	9
GİRİŞ.....	11

BÖLÜM 1

HACCÂC'IN HAYATI VE İDARECİLİĞİ

İlk Yılları.....	25
İlk Askerî Görevleri.....	29
Mekke'ye Saldırı ve İbnu'z-Zubeyr'in Öldürülmesi.....	30
Haccâc'ın Valiliği.....	35
a. Hicaz Valiliği.....	36
b. Irak Valiliği.....	37
Şebîb b. Yezîd Meselesi.....	45
İbnu'l-Eş'as Meselesi.....	56
Haccâc'ın Esirleri ve Suçluları Sorgulayıp Cezalandırması.....	81
Haccâc'ın Haricîlerle Olan Münazaraları.....	104
Haccâc Döneminde Meydana Gelen Bazı Olaylar.....	115
Haccâc'ın Bellibaşlı İcraatları.....	131
Vâsıt Şehrinin Kuruluşu.....	135
Haccâc'ın Son Günleri.....	137
Ölümünden Sonra Haccâc.....	141

BÖLÜM 2

HACCÂC'IN KİŞİLİĞİ - İNSANLARLA OLAN İLİŞKİLERİ - YAŞAMINDAN KESİTLER

Kişilik ve Karakter Olarak Haccâc.....	147
Açık Sözlülüğü – Dürüst İnsanları Takdir Etmesi.....	159
Emevîler'e Bağlılığı.....	163
İdareci Olarak Haccâc.....	168

Gündelik Yaşamı – İnsanlarla İlişkileri.....	171
Aşırılıkları.....	184
Ehl-i Beyt'e Karşı Tutumu.....	187
Cömertliği.....	194
Kadınlara Bakışı.....	195
Hakkında Söylenenler.....	199

BÖLÜM 3

HACCÂC'IN EDEBÎ VE İLMÎ YÖNÜ

Belagat ve Fesahatı.....	207
Haccâc ve Şiir.....	210
Vecizeleri, Hikmetli Konuşmaları, Sohbetleri.....	222
Tevkîâtı.....	250
İlme Hizmeti ve Katkısı – Alimlerle Münasebeti.....	252

BÖLÜM 4

HACCÂC İÇİN SÖYLENMİŞ ŞİİRLER

A. Övgüler.....	277
B. Ağıtlar.....	308
C. Yergiler.....	312

BÖLÜM 5

HACCÂC'IN HUTBE VE KONUŞMALARI, RESMÎ YAZIŞMALARI VE MEKTUPLARI

En Tanınmış Hutbeleri.....	320
Resmî Yazışmaları – Mektuplaşmaları.....	346
LÜGATÇE	381
KRONOLOJİ	385
KAYNAKÇA	391
DİZİN	397
Özel Adlar.....	397
Yer Adları.....	401
ÖZGEÇMİŞ	403

ÖNSÖZ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الرحمن * علم القرآن * خلق الإنسان * علمه البيان

*Kur'an'ı Rahmân öğretti.
İnsanı O yarattı.
Ona anlama ve anlatmayı öğretti.*

Böyle bir kitabı yazmamıza sevk eden şey, tarih, edebiyat, dil, coğrafya ve diğer konularda Arapça yazılmış eserlerde el-Haccâc b. Yûsuf es-Sekafi'ye dair çok sayıda bilginin bulunmasıdır. Başta Hz. Peygamber (s.a.v.) olmak üzere diğer peygamberler, tarihteki yerini almış çok sayıda hükümdar, yönetici, âlim, edip ve sanatkârı bir taraf bırakacak olursak, Emevî Halifelerinin emri altında yirmi yıl süreyle Irak Valiliği yapan Haccâc'ın bu kadar şöhret bulması; lehinde ve aleyhinde çok şey söylenmiş olması, farklı kişiliğinden, icraatlarından, pek az kişide rastlanan edebî bilgi ve birikiminden, Kur'ân'ı çok iyi bilip gerektiğinde kıraat konusunda görüş ve düşüncelerini ortaya koymasından kaynaklanmıştır diyebiliriz.

Ülkemizde özellikle akademik camiada Haccâc b. Yûsuf hakkında değerli çalışmalar ve onun farklı yönlerini inceleyen çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunların başında, *Haccâc b. Yûsuf* (Ali Aksu, Kitabevi, İstanbul-2009) ve *Haccac bin Yusuf'un Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri* (Ali Delice, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995) başlıklı çalışmalar gelir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bizim de Haccâc hakkında naçizâne bir kitap yazmamızın nedeni, çok yönlü biri olan Haccâc'ın - tarihî bir şahsiyet olmanın yanı sıra - edebî yönünü de ortaya koymak; kendisine ait yahut

hakkında söylenmiş çok sayıda hutbe, şiir, vecize, mektup ve diğer verileri özgün Arapça metinleriyle ve Türkçe çevirileriyle sunmaktır. Böylece sadece Tarih alanında değil, özellikle Arap Dili ve Edebiyatı, Belagatı; ayrıca Mütercim-Tercümanlık alanında eğitim ve araştırma yapanlara da bir katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Haccâc hakkında gerek klasik kaynaklarda etraflı bilgilerin oluşu ve gerekse günümüzde hakkında sayılmayacak kadar araştırmaların yapılmış olması, çalışmamızı mümkün olduğunca ilk el kaynaklarla sınırlandırmamıza neden olmuştur. Bu kaynaklar dahi Haccâc hakkında yeterli bilgiyi vermeye yeterlidir. Buna ilaveten, öncelikli olarak, ülkemizin değerli ve seçkin bilim insanlarının, TDV İslâm Ansiklopedisi'nde yazıp konumuzla doğrudan ilgili maddeler; bazı terimlerin açıklanması için de Ferit Devellioğlu'nun Sözlüğü ile Türk Dil Kurumu'nca hazırlanan sözlük esas alınmıştır.

Kitabımızın Giriş bölümünde, Haccâc'ın yaşadığı dönem ve bu döneme gelinceye kadar geçen süre içerisinde meydana gelen siyasî ve askerî olaylar ile sosyo-kültürel etkinlikler mümkün olduğunca özetlenip bu suretle sonraki bölümler için bir zemin hazırlanmıştır. Müteakiben gelen beş bölümde sırasıyla *Haccâc b. Yûsuf'un Yaşamı, Kişiliği - İnsanlarla Olan İlişkileri, Edebî ve İlmî Yönü, Hakkında söylenmiş şiirler ve Hutbe ve Konuşmaları, resmî yazışmaları* ayrı ayrı ele alınıp incelenmiştir. Onun valilik döneminde yaptığı bu söz konusu faaliyetler, kaynak eserlerde oldukça ayrıntılı verilmekte olup biz genel bir bilgi verip tarihî önem taşıyan bazı konuşma, hutbe, tartışma ve benzeri ibareleri/pasajları çevirileriyle birlikte sunduk. Divanlarda ve kaynaklarda, burada sunduğumuzdan çok daha fazla şiir, hutbe, konuşma ve vecîze mevcut olduğu için hepsine yer verilmemiş; bir

seçme yapılmıştır. Klasik Arap Şiirinin bir geleneği olarak - şiirin asıl konusu ne olursa olsun - kasidelerin giriş kısmında terkedilen diyarlara ağıt, eski anıları tazeleme, ayrılan sevgiliyi yâd etme gibi kalıplaşmış ifadeler yer alır. Kitabımızda yer alan şiirlerde, *teşbîb**, *nesîb** denilen bu bölümler metne alınmamış ve çevrilmemiştir.

Beşinci Bölüm'den sonra eklediğimiz Lügatçe'de, kitap içinde zikredilen ve italik yazılıp (*) işaretiyle gösterilen bazı Arapça ya da Arapça'ya başka dillerden geçmiş kelime, kavram ve terimlerin anlamları verilmiştir. Daha sonra, Dört Halife Dönemi'nin son günlerinden Haccâc'ın vefat ettiği güne kadar geçen sürede vuku bulan önemli olaylar da kronolojik olarak gösterilmiştir.

Türkçe'de de yaygın olarak kullanılan Ali, Ömer, Abdülmelik, Abdülaziz gibi özel isimlerin transkribe edilmeyip bizim yazıp okuduğumuz gibi yazılması tercih edilmiştir. Keza, defalarca adı geçen kişi ve yer adlarının başındaki *el* harf-ı tarif'i düşürülerek el-Velîd, el-Haccâc, el-Basra, el-Kûfe yerine Velîd, Haccâc, Basra, Kûfe demekle yetinilmiştir. Haccâc adı hemen her sayfada geçtiği için Özel Adlar Dizini'ne dahil edilmemiştir. Yer adları arasında bugün Suriye başta olmak üzere geniş bir alanı kapsayan bölge, tarihî süreçteki konumu göz önünde bulundurularak, Şam ya da Bilâduşşam adıyla anılmıştır.

Kitabın tamamlanması ve basılması için her türlü desteği veren ve her zaman yanımda olan Eşim Funda TOPRAK'a, kapak resmini çizen büyük oğlum Çağatay TOPRAK'a teşekkürlerimi sunarım.

M. Faruk TOPRAK
Ankara - 2021